

Selkomukauttaminen käännösstrategioiden valossa

Havaintoja kääntäjänkoulutuksesta

PÄIVI KUUSI, KAARINA PITKÄNEN-HEIKKILÄ,
RITVA HARTAMA-HEINONEN, LEEALaura LESKELÄ,
PÄIVI PASANEN JA JUHA ESKELINEN¹

1 Johdanto

Vaikka selkokielisten tekstien tarve yhteiskunnassa lisääntyy, ei Suomessa vielä ole vakiintunutta selkomukauttajien koulutuspolkua. Tässä artikkelissa tarkastelemme kääntäjäopiskelijoita selkomukauttajina ja pohdimme, voisiko kääntäjänkoulutus tarjota yhden mahdollisen koulutusväylän selkomukauttamiseen. Taustalla on ajatus, että kääntäjänkoulutuksessa opiskelijat harjaantuvat muokkaamaan tekstiä uutta lukijakuntaa ajatellen, mikä on selkomukauttamisen ydintaito. Vaikka kääntämisessä pyritäänkin ensisijaisesti saman asian ilmaisemiseen samalla tavalla, vaikkakin toisella kielellä, kuuluu kääntämiseen myös eriasteista tekstin muokkaamista, jonka tavoitteena on tehdä tekstistä lukijalleen ja käyttötarkoitukseensa sopivampi. Juuri tämä tekstin suunnittaminen uudelle lukijakunnalle yhdistää kääntämistä ja selkomukauttamista. Yhteisiä ovat myös monet niistä keinoista, joiden avulla teksti uudelle lukijakunnalle suunnataan.

Artikkeli perustuu opetuskokeiluun, jonka toteutimme lukuvuosina 2019–2021 Helsingin yliopistossa. Opetuskokeilussa kääntäjäopiskelijat selkomukauttivat erilaisia tekstejä osana opintojaan. Tavoitteena oli toisaalta kehittää kääntäjäopiskelijoiden valmiuksia selkomukauttaa tekstejä, toisaalta tarkastella, minkälaisia selkomukauttamisessa tarvittavia valmiuksia kääntäjäopiskelijoilla jo on. Lisäksi tavoitteena oli tarjota kääntämisen opettajille tukea ja koulutusta selkomukautusten arviointiin. Tässä artikkelissa analysoimme opetuskokeilussa tuotettuja aineistoja: opiskelijoiden selkomukautuksia ja heidän selkomukautusprosessista kirjoittamiaan työselosteita.

---

1. Alalukukohtainen vastuunjako: Päivi Kuusi (alaluvut 2.1 / käännöstiede, 3 ja 4.3 / Janssonin tekstin selkomukauttaminen), Kaarina Pitkänen-Heikkilä (2.1 / suomentamisen historia ja 4.1), Ritva Hartama-Heinonen (2.2 ja 4.4), Leevalaura Leskelä (1 / selkomukauttajien koulutus), Päivi Pasanen (4.3 / Ulitskajan tekstin selkomukauttaminen) ja Juha Eskelinen (4.2). Kaikki kirjoittajat ovat osallistuneet artikkelin kommentoimiseen.

Tarkastelemme selkomukautuksia käännösstrategioiden valossa. Teoreettisessa viitekehyksessämme yhdistämme selkokielen tutkimusta käännöstieteeseen.

Selkomukauttamisella tarkoitamme toimintaa, jossa olemassa olevasta tekstistä muokataan uusi versio selkokieltä tarvitsevalle lukijalle. Opetuskokeilussa opiskelijat selkomukauttivat joko *kielensisäisesti* eli suomenkielisen tekstin selkosuomeksi tai *kieltenvälisesti* mukauttamalla erikielisen lähdetekstin selkosuomeksi joko suoraan tai portaittain niin, että teksti ensin käännettiin suomeksi ja käännös selkomukautettiin. Vaikka monissa maissa kieltenvälinen selkokääntäminen on vielä melko harvinaista (Maaß 2020: 172–173), Suomessa sitä on tehty pitkään suomen- ja ruotsinkielisten selkotekstien välillä (Leskelä 2019: 269).

Selkokielen tutkimusta ja koulutusta on toteutettu käännöstieteen yhteydessä aiemmin: Saksaan Hildesheimin yliopiston käännöstieteiden laitokselle perustettiin vuonna 2014 selkokielen tutkimuskeskus, jossa selkokielelle voi perehtyä osana saatettavan viestinnän maisterikoulutusta (Bredel & Maaß 2016: 71–76; Maaß, Rink & Hansen-Schirra 2021). Suomen yliopistoissa ja korkeakouluissa selkokielen opetusta vasta kokeillaan. Selkomukauttamisen opetuksesta ja selkokielen asiantuntijoiden kouluttamisesta ovatkin maassamme vastanneet pääosin vammaisjärjestöissä toimivat pienet asiantuntijakeskukset: Selkokeskus, joka toimii Kehitysvammaliiton yhteydessä ja vastaa selkosuomen edistämisestä, ja LL-Center, joka toimii ruotsinkielisen kehitysvammajärjestön FDUV:n yhteydessä ja vastaa selkoruotsista. Keskukset ovat järjestäneet kirjoituskursseja, tuottaneet koulutusmateriaalia, kehittäneet työkaluja (kuten Selkokielen mittarin), joiden avulla tekstejä voidaan arvioida kohtuullisen yhtenevin kriteerein (Leskelä 2021; Selkomittari 2022), sekä kouluttaneet noin 40 freelance-pohjalta toimivaa selkokielen asiantuntijaa, jotka tuottavat toimeksiantoina teksti- ja koulutuspalveluita. Käytännössä tämä ei riitä vastaamaan selkokielen asiantuntijuuden, materiaalituotannon ja koulutuksen kysynnän kasvuun. Selkokielen neuvottelukunta onkin esittänyt *Selkokielen toimenpideohjelmassa* (2019: 18) selvitetäväksi, mitkä tahot Suomessa voisivat jakaa järjestötoimijoiden kanssa vastuuta laajamittaisesta selkokielen koulutuksesta.

Selkokeskus on järjestänyt 1990-luvulta lähtien selkokirjoituskoulutuksia tilauskoulutuksina viranomaisille, järjestöille ja kaupallisille toimijoille. Koulutukset sisältävät selkokielen periaatteiden esittelyä, tutustumista selkotekstejä tarvitsevien lukemisen erityispiirteisiin, selkomateriaalien analysointia, erilaisia kirjoitusharjoituksia sekä toisinaan myös yksilöllistä palautetta omasta tekstistä selkokielen asiantuntijalta. Selkokieltä tarvitsevia kokemusasiantuntijoita koulutuksiin ei kuitenkaan yleensä ole rekrytoitu. Kestoltaan kurssit ovat vaihdelleet puolesta kolmeen päivään.

On selvää, ettei tällainen lyhyt koulutus riitä selkokirjoittajalta vaadittavan erityisosaamisen omaksumiseen, vaan siihen tarvitaan pidempiä ja laajempia koulutuspolkuja. Lyhytkoulutuksista saatua kokemusta voidaan kuitenkin hyödyntää laajamittaisemman selkokielen koulutuksen suunnittelussa. Sen pohjalta voidaan esimerkiksi määrittellä, minkälaista osaamista selkokirjoittajalta vaaditaan, sekä kiinnittää huomiota haasteisiin, joita aloittelevilla selkokirjoittajilla yleensä on. Yksi suuri haaste on tunnistaa lukijan potentiaalisia kielellisiä vaikeuksia. Selkoteksti on suunnattu lukijalle, jolle yleiskielen lukeminen ja ymmärtäminen tuottaa vaikeuksia, ja

siksi lukijan kielellisten ja tiedollisten tarpeiden huomioon ottamista pidetään selkomukauttamisen lähtökohtana (mm. Kulkki-Nieminen 2010: 30–32; Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 25–26, 35). Käytännössä tämä kuitenkin on kirjoittajille usein vaikeaa, jos heillä ei ole omakohtaista kokemusta selkokieltä tarvitsevistä. Joissakin maissa selkokirjoituskursseilla onkin mukana esimerkiksi kehitysvammaisia avustajia, jotka auttavat kirjoittajia tunnistamaan lukijalle vaikeita kielen piirteitä (mm. Horváth & Ládányi 2021). Toinen haaste liittyy siihen, miten kirjoittaja oppii hahmottamaan tekstiä laajempina kokonaisuuksina sen sijaan, että muokkaa sitä selkokielelle lause lauseelta ja virke virkkeeltä. Hyvän selkotekstin kirjoittaminen vaatii kykyä ratkaista monia tekstikokonaisuutta koskevia kiperiä kysymyksiä, kuten millainen informaatorakenne avautuu selkokieltä tarvitsevalle lukijalle, mitä sisältöjä tekstistä poistetaan ja mitä taas lisätään sekä miten tasapainoillaan sopivan tyylin ja mahdollisimman ymmärrettävän kielen välillä. (Mm. Sainio 2006; Leskelä 2019: 116–125.)

Artikkelissamme on viisi lukua. Luvussa 2 tarkastelemme selkomukauttamisen ja kääntämisen yhtymäkohtia. Luvussa 3 esittelemme opetuskokeilun, jonka puitteissa tutkimusaineisto on koottu, sekä aineiston ja menetelmän. Luvussa 4 analysoimme aineistoamme ja luvussa 5 esitämme päätelmämme.

2 Kääntämisen ja selkomukauttamisen yhtymäkohtia

Opetuskokeilumme lähtökohtana ovat olleet selkomukauttamista ja kääntämistä yhdistävät piirteet. Hansen-Schirran ym. (2020: 202) mukaan kääntäjillä on jo valmiiksi selkomukauttamisessa tarvittavia taitoja: heidät on koulutettu muokkaamaan tekstiä lukijan tietotasoon sopivaksi ja tarvittaessa yksinkertaistamaan sitä ilman, että tekstistä katoaisi olennaista informaatiota. Suomessakin esimerkiksi Virtanen (2009: 64) mainitsee suomen ja kääntämisen asiantuntijat ammattiryhminä, joiden peruskoulutus antaa valmiuksia selkokirjoittamiseen. Oletammekin, että kääntämistä opiskelevalla on jo hankkimansa osaamisen perusteella hyvät edellytykset kehittyä selkomukauttajaksi, sillä hän voi soveltaa aiemmin opittua uuteen tilanteeseen eli hyödyntää oppimisen siirtovaikutusta.

2.1 Lukijan huomioiminen kääntämisessä

Selkomukauttaja yksinkertaistaa, karsii ja selittää, jotta teksti avautuisi lukijalleen. Samoin tekevät kääntäjät. Erityisesti kokeneilla kääntäjillä käännoistyö sisältää tekstin eristeistä muokkaamista ja toimittamista luottavuuden parantamiseksi niin tyylin, rakenteen kuin sisällönkin tasolla (Mossop 2007 [2001], 2016). Kääntäjät muun muassa pohtivat, tuntevatko lukijat tekstissä esiintyvät käsitteet, alan termit ja ilmaisutavat, ja muokkaavat sanastoa ja virkerakenteita tietyille lukijakunnalle ja tekstin käyttötarkoitukseen sopivaksi (Mossop 2007 [2001]: 33, 60–64, 70, 78, 85). Käännöstieteessä lukijan huomioimista on pohdittu pitkään. Esimerkiksi funktionalistisissa käännoisteorioissa painotetaan, että käännoös tehdään aina johonkin tarkoitukseen ja jollekulle (ks. esim. Reiss & Vermeer 1986). Tuore esimerkki käännoستieteen lähestymistavasta, joka korostaa

lukijan roolia, on 2010-luvun *käyttäjäkeskeinen kääntäminen* (Suojanen, Koskinen & Tuominen 2012). Siinä lukija nähdään tekstin käyttäjänä ja kääntämiseen sovelletaan käyttäjäkeskeisen suunnittelun periaatteita (mt.). Perusajatuksena on, että käyttäjän tarpeet tulee pitää mielessä käännösprosessin kaikissa vaiheissa ja käännöstä arvioida siitä näkökulmasta, miten se huomioi käyttäjän esitiedot ja luettavuuden vaatimukset (mt.). Ajatus lukijan huomioimisesta on pitkälti vakiintunut myös kääntäjänkoulutukseen: opiskelijakäännösten arvioinnissa huomiota kiinnitetään siihen, miten opiskelija on huomionnut käännöksen käyttötarkoituksen, toimivuuden itsenäisenä tekstinä sekä lukijat (ks. esim. Schäffner 1997). Koska lähdetekstiä ei yleensä ole kirjoitettu käännöksen lukijaa varten eikä hänen tietotasoaan silmällä pitäen, on tekstin suuntaaminen uudelle loppukäyttäjälle kääntäjän tehtävä. Kääntämistä ja selkomukauttamista yhdistääkin uuden lukijakunnan huomioiminen viestin vastaanottajana.

Yhteisiä piirteitä näyttäisi olevan myös niissä konkreettisissa tekstitason ratkaisuissa, joita kääntämisessä ja selkomukauttamisessa tehdään. Käännöstieteessä käännösten kielellistä ja tekstuaalista muokkaamista on jäsennetty käännösstrategialuokittelujen avulla. Kun muokkaaminen nousee lukijan huomioimisesta – kuten kääntäjän huolesta, että jokin asia ei avautuisi lukijalle sellaisenaan –, voidaan puhua *pragmaattisista käännösstrategioista*, joissa valikoidaan käännökseen tulevaa informaatiota lukijan tarpeita ajatellen (Chesterman 1997: 107). Informaation valikoiminen voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että sisältöjä ilmaistaan käännöksessä eksplisiittisemmin tai implisiittisemmin kuin lähdetekstissä, käännökseen lisätään lähdetekstistä puuttuvaa tai siitä poistetaan lähdetekstissä ollutta informaatiota (mts. 108–110). Näistä eksplisiittistämistä on pidetty kääntämiselle erityisen tyypillisenä (mts. 71, 108), mutta myös poistoja esiintyy runsaasti, vaikka niihin usein suhtaudutaankin kielteisesti, ehkä siksi, että niiden koetaan uhmaavan lähdetekstin asemaa ja uskollisuuden normia (Dimitriu 2004: 163–164).

Pragmaattiset käännösstrategiat muistuttavat läheisesti selkomukauttamisen poistoja ja lisäyksiä. Informaation karsimisen ohella selkokielessä vältetään sellaisia tekstin piirteitä, jotka arvioidaan lukijalle hankaliksi, esimerkiksi vaikeita sanoja ja termejä, tulkintaa vaativia tyylikeinoja, lauseiden kompleksisuutta ja monimutkaisia morfologisia rakenteita. Lisäysten avulla tekstistä pyritään tekemään läpinäkyvämpää: sanoja ja käsitteitä selitetään, informaatiota taustoitetaan, sitä havainnollistetaan esimerkein ja se pyritään sitomaan aikaan ja paikkaan. (Virtanen 2009: 108–110; Bredel & Maaß 2016: 489–491; Leskelä 2019: 118–119; Maaß 2020: 120–122; Hansen-Schirra ym. 2020: 200–201.)

Ilmaisun yksinkertaistaminen ja toisaalta selittäminen ja tarkentaminen ovat siis tärkeimmät strategiat, joiden avulla selkomukauttaja voi kuroa umpeen tiedollista kuilua tekstin kirjoittajan ja selkokielen tarvitsijan välillä (Hansen-Schirra ym. 2020: 200–201). Molemmat näyttävät olevan tyypillisiä myös kääntämiselle: käännöstieteessä yksinkertaistamista ja tarkentamista (johon usein viitataan eksplisiittistämisenä) on tarkasteltu mahdollisina *kääntämisen universaaleina* eli piirteinä, jotka ovat tyypillisiä käännöksille yleensä, kieliparista riippumatta (ks. esim. Laviosa-Braithwaite 1998). Yksinkertaistamisena on tarkasteltu esimerkiksi virkkeiden lyhentämistä ja yleisempien sanojen käyttämistä harvinaisten sijaan, eksplisiittistämisenä taas erilaisia muutoksia, jotka vahvistavat tekstin koheesiota, lisäävät informaatiota tai selventävät moni-

tulkintaisia kohtia (ma.). Ilmiötä on pyritty selittämään muun muassa sillä, että yksinkertaistaminen ja eksplisiittistäminen lisäävät luettavuutta, ja kääntäjät mieltävät tehtäväkseen välittää viestejä ja auttaa lukijaa niiden tulkitsemisessa (Chesterman 2004: 45). Toisaalta on arveltu, etteivät kääntämisen universaaleina tutkitut ilmiöt rajoitu vain kääntämiseen, vaan koskevat muutakin sellaista tekstien muokkaamista, joka on kääntämisen tapaan luonteeltaan vastaanottajaorientoitunutta (Ulrych 2009). Tähän ryhmään kuuluu myös selkomukauttaminen.

Lukijan huomioiminen kääntämisessä ei ole uusi ilmiö. Esimerkiksi 1800-luvun suomenkieliset tietokirjat ovat pitkälti käännettyjä mutta suomalaiselle lukijakunnalle mukautettuja tekstejä jollain muulla kielellä alun perin kirjoitetuista kirjoista. Erityisesti 1800-luvun puolenvälin jälkeen oli suuri tarve saada kirjoja suomeksi, kun tarvittiin oppikirjoja suomenkielisiin kouluihin. Vaikka mallit tulivat muualta, keskiössä oli tuolloin suomenkielinen lukija: mitä hänelle haluttiin opettaa, millaista kieltä hän ymmärsi. Lähtökohtana oli se, minkä nykyään tunnemme *kotouttamisena*. (Ks. esim. Paloposki 2004: 52–54; Pitkänen-Heikkilä 2013: 66; kotouttamisen käsitteestä ks. Paloposki 2011.) Selkomukauttamisella on siis yhtymäkohtia kääntämisen historiaan. Varhaisen suomentajan tavoin selkomukauttaja valitsee lähdetekstistä sisältöjä, jotka katsoo lukijalleen sopiviksi ja tarpeellisiksi, ja kielimuodon, jota olettaa lukijansa ymmärtävän. Selkokielen tarvitsija nähdään usein henkilönä, jolta puuttuu yleistietoa, jota hänelle sitten selkotehtävillä yksinkertaistetulla kielellä tarjotaan (mm. Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 26, 30–32).

1800-luvulla suomen kirjakieli oli vasta kehitymässä, joten suomentajilla oli merkittävä vaikutus sen normien luomisessa (ks. Kalliokoski, Mäntynen & Nordlund 2018: 487). Kääntäjät ponnistelivat saadakseen kielen taipumaan eri alojen tarpeisiin. Taivoiteltu lukijakunta vaikutti kotouttamisen asteeseen: suurelle yleisölle tarkoitetuissa teoksissa kotoutettiin ja selitettiin enemmän kuin sivistyneistölle tarkoitetuissa (Nordlund 2018: 568–572). Vieraiden vaikutteiden karsimista perusteltiin paitsi puhdas-kielisyyden ihanteella myös sillä, että kirjallisuus piti saada lähemmäs sitä kansanosaa, joka ei osannut vieraita kieliä. Esimerkiksi oppikirjoissa vältettiin termien lainaamista, ja purismin ohella sitä perusteltiin valistustehtävällä. Läpinäkyvän termistön katsottiin lisäävän kielen demokraattisuutta. (Pitkänen-Heikkilä 2013: 82.) Myös selkomukautuksia perustellaan demokratialla: esimerkiksi yhteiskunnan palvelujen on oltava saavutettavia myös niille, joilla on vaikeuksia ymmärtää yleiskieltä.

Suomentamisen historiassa suuretkin poistot ja lisäykset olivat tavallisia. Esimerkiksi Topeliuksen *Luonnon-kirjan* suomennoksesta (1860) Johan Bäckvall jätti pois suomalaisille lapsille vieraita asioita kuten ruukkukasveista kertovan runon, koska talonpoikaiskansa ei hänen mukaansa kasvattanut ruukkukasveja. Myös kultakalasta kertovan runon hän poisti ja lisäsi tilalle lohesta kertovan runon. (Pitkänen-Heikkilä 2010: 86.) Toisinaan poistot johtuvat ideologisista syistä. Esimerkiksi tyttökirjojen suomennoksista ja ruotsinnoksista 1940–1960-luvuilla jätettiin pois muun muassa sopimattomaan käytökseen viittaavia kohtia (Leden 2018). Selkomukauttamisessa tehtäviä poistoja voi verrata kotouttamiseen, ja niissä voi nähdä myös ideologisia valintoja ja kielellistä vallankäyttöä (ks. Leskelä 2019: 42). Kielellistä valtaa voidaan käyttää myös silloin, kun valitaan, mitä jätetään sanomatta.

2.2 Selkomukauttaminen kääntämisenä – teoreettista tarkastelua

Kääntämisellä ja selkomukauttamisella on paljon yhteistä, mutta onko selkomukauttaminen kääntämistä? Tuoreessa saksalaisessa tutkimuksessa yhteys on nähty varsin kiinteäksi, ja kielensisäiseen selkomukauttamiseen viitataan kääntämisenä (ks. esim. Hansen-Schirra & Maaß 2020; kieltenvälistä selkomukauttamista ei tutkimuksessa käsitellä). Perusteluna on, että kaikkea viestien välittämistä voi pitää kääntämisenä, jos tavoitteena on siltojen rakentaminen ja ymmärrettävyyden ongelmien ratkominen (Hansen-Schirra ym. 2020: 199).

Kääntämisen tarkastelu kieltenvälistä kääntämistä laajempaan ilmiönä ei ole uutta: kääntämisen kaikkiallisuus on kääntämisen semioottisen tarkastelutavan perustaa. Kääntämistä koskevan ajattelun toistuvia teemoja taas on, että kaikki kirjoittaminen on kääntämistä, uudelleenkirjoittamista, ja kaikki tekstit toisista teksteistä johdettuja (Chesterman 1997: 13–14). Eco (2001: 71) pohtii, onko kääntäminen tulkintaa ja tulkinta kääntämistä, ja katsoo, että vaikka kyse ei ole aina samasta seikasta, on hyödyllistä tutkia tulkintaa ja merkitystä *ikään kuin* se olisi käännös. Näkemys osuu myös selkomukautuksen tarkasteluun käännöksenä. Samoin Jakobsonin (1966 [1959]: 233) kääntämisen kolmijako kielensisäiseen, kieltenväliseen ja merkkijärjestelmien väliseen kääntämiseen sopii myös selkomukauttamiseen, jossa ajatukset verbalisoidaan toisin uudelle ryhmälle. Samalla voidaan siirtyä kielestä toiseen ja tarvittaessa ylittää merkkijärjestelmien rajat lisäämällä selventäviä visuaalituksia (vrt. Bredel & Maaß 2016: 183; Maaß 2019, 2020; Hansen-Schirra & Maaß 2020).

Käännöstieteessä kääntämisen käsitteen laajenemista on pidetty jopa uhkana (ks. Mossop 2016, 2019). Erityisesti artikkelillemme olennainen *kielensisäinen kääntäminen* ei ole saanut varauksetonta hyväksyntää, ja sitä on kuvattu vähän vertailuista puhumattakaan (ks. Zethsen 2009). Tämä on havainto, johon tutkimuksemme osaltaan vastaa tarkastellessaan kieltenvälisen kääntämisen strategioiden sopivuutta niin kieltenvälisen kuin kielensisäisenkin selkomukauttamisen strategioiksi. Myös hankkeemme lähtökohta saa tukea Zethseniltä (mp.), joka toteaa kääntäjien olevan erittäin sopivia kääntämään kielensisäisesti kääntämisen eri tyypeille yhteisten piirteiden vuoksi.

Myös suomalaisissa selkokielen oppaissa on pohdittu, ovatko selkomukautukset käännöksiä (ks. Vinni & Sainio 2000: 94–100; Sainio 2006: 149–150). Kulkki-Nieminen (2010: 65–67) nostaa väitöskirjassaan esille selkokielistys- ja käännösprosessien yhteiset piirteet. Näitä ovat muun muassa se, että on lähdeteksti, josta syntyy uusi teksti, ja että merkitys voi muuttua ja kieli yksinkertaistua. Väitöskirjaa varten haastatellut selkokielen asiantuntijat eivät pitäneet selkokielistämistä kääntämisenä, mitä Kulkki-Nieminen kuvaa suppeaksi, lähdetekstin tulkinnan unohtavaksi kääntämisenäkemykseksi. Selkokielitutkijat Leskelä ja Uotila (2020: 239, 243, 245) painottavat hekin yhteisiä piirteitä, kuten tekstilajikonventioiden tai kielten ja kielimuotojen erojen tuntemista ja lukijalähtöisyyden tärkeyttä. He kuitenkin korostavat myös eroja ja katsovat, ettei kääntäjällä ole yhtäläistä valtaa tai velvollisuutta muokata kuin selkokielistäjällä. Keskustelu eroista ja yhtäläisyyksistä on siis jatkunut, mutta yhteistä kantaa ei ole syntynyt.

Tarkasteltaessa selkomukauttamista kääntämisenä ydinkysymys on, miten laajasti kääntäminen halutaan ymmärtää. Touryn (1985: 20; suomennos ja kursivointi Ritva

Hartama-Heinosen) määritelmän mukaan käännös on ”mikä tahansa kohdekielinen ilmaisu, joka *esitellään* kohdekulttuurille käännöksenä tai jota kohdekulttuuri *pitää* käännöksenä, olipa syy tähän mikä tahansa”. Voimme siis esitellä selkomukautukset käännöksinä ja myös analysoida niitä sellaisina (vrt. Zethsen 2009: 798), jos pidämme sitä hyödyllisenä tai tarpeellisenä. Yhteneväisyyksien hahmottaminen voi olla hyödyllistä esimerkiksi koulutuksen järjestämisen näkökulmasta.

3 Aineisto ja menetelmät

Opetuskokeilu järjestettiin osana kääntämisen ja tulkkauksen maisteriohjelman käännöskursseja, joissa käännösuunta oli englannista, espanjasta, ranskasta, ruotsista, saksasta tai venäjistä suomeen, sekä osana kääntäjän suomen opintoja. Selkomukautustehtävä oli yksi kurssitehtävistä. Opiskelijat tutustuivat itsenäisesti selkokieleen ja sen tarvitsijoihin oheislukemiston ja jälkimmäisenä vuonna myös videomateriaalien avulla (selkokielen kohderyhmistä ks. esim. Leskelä 2019: 97–103). Lisäksi he osallistuivat selkokielen asiantuntijan pitämälle luennolle, ja heidät ohjattiin tutustumaan Selkomittariin (2018). Tämän jälkeen opiskelijat tekivät selkomukautustehtävän kurssillaan, osa useammalla. Tehtävään kuului reflektioivan työselosteen kirjoittaminen selkomukautusprosessista. Selosteissa opiskelijat tarkastelivat muun muassa viestintätilanteen ja kohdelukijoiden vaikutusta selkomukautusprosessissa tekemiinsä ratkaisuihin. Tällaisen työselosteen (käännöskommentin) kirjoittaminen omasta käännösprosessista on kääntäjänkoulutuksessa vakiintunut tehtävätyyppi, jonka tarkoituksena on kiinnittää opiskelijan huomio omaan käännösprosessiinsa ja ohjata hänet kuvaamaan, perustelevaan ja arvioimaan käännösratkaisujaan (ks. esim. García Álvarez 2007). Opettajat saivat tehtävien arvioinnissa tukea selkokielen asiantuntijalta. Kokemusasiantuntijoita opetuskokeilussa ei ollut mukana, joten yksittäistapauksia lukuun ottamatta opiskelijat eivät saaneet teksteistään palautetta selkokielen tarvitsijoilta.

Opetuskokeiluun osallistui kumpanakin lukuvuonna (2019–2020, 2020–2021) runsaat 30 opiskelijaa ja 6–7 kääntämisen tai kääntäjän suomen opintojen opettajaa. Kokeilu oli monella tavalla heterogeeninen ja toimintatapoja etsivä. Kukin opettaja toteutti selkomukautustehtävän omaan kurssiinsa sopivalla tavalla. Selkomukautuksia tehtiin eri tekstilajeista sekä kieltenvälisesti että kielensisäisesti. Opiskelijoiden käännöskokemus vaihteli: osa oli aloittanut kääntämisen opinnot vasta maisterivaiheessa, osa oli opiskellut kääntämistä jo kandidaatintutkinnossa. Osa osallistui vain yhdelle opetuskokeilussa mukana olevalle kurssille, osa taas sekä kääntäjän suomen kurssille että yhden tai useamman kieliparin käännöskurssille, jolloin kokemusta selkomukauttamisesta ehti karttua enemmän.

Opiskelijoilta pyydettiin suostumus käyttää opetuskokeilussa tuotettuja tekstejä tutkimuksessa ja opetuksen kehittämisessä. Kahden vuoden aikana saatiin suostumus yhteensä 71 tekstin käyttöön. Selkomukautus ja siitä kirjoitettu työseloste muodostavat yhden tekstin. Tämän artikkelin aineistona ovat opetuskokeilussa kerätyt tekstit, joihin saimme tutkimusluvan. Menetelmiä ovat lähdetekstin ja selkomukautuksen vertailu ja

vertailun tulosten suhteuttaminen siihen, mitä asioita opiskelijat nostavat työselosteissa esille. Vertailemalla selkomukautuksia lähdeteksteihinsä selvittämme, minkälaisiin ratkaisuihin opiskelijat ovat mukautusprosessissaan päätyneet. Työselosteiden analyysi puolestaan valottaa sitä, millä perusteilla tai missä tarkoituksessa ratkaisut on tehty ja miten opiskelijat omaa selkomukautustaan arvioivat. (Vertailusta ja paratekstien hyödyntämisestä käännöstutkimuksessa ks. esim. Tiittula & Kolehmainen 2020: 952–953.)

Analyysissa huomion kohteena ovat poistot, lisäykset ja eksplisiittisyyden asteen muutokset, joiden oletamme syntyneen selkomukauttajan pyrkimyksistä huomioida lukija, eli käännösstrategiat, joita opiskelijat ovat soveltaneet selkomukauttamiseen. Aineistomme lähdetekstit edustavat eri tekstilajeja, ja analyysin päähuomio on tekstilajista riippuen tekstin eri piirteissä (ks. taulukkoa 1). Niissä tapauksissa, joissa kursilla on ollut viisi tai vähemmän tutkimusluvan antanutta opiskelijaa, emme käsittele havaintojamme numeerisesti.

Taulukko 1.

Osa-aineistot, analyysin fokus ja tekstien määrä.

Alaluku	Genre	Analyysin fokus	Tekstien määrä
4.1	Tietokirjallisuus (suomi > selkosuomi)	Väliotsikot ja informaatioisältö	25
4.2	Uutisteksti (englanti > suomi > selkosuomi)	Erikoisalojen termit	14
4.3	Kaunokirjallisuus (venäjä > suomi > selkosuomi)	Kuvakieli	< 5
	Kaunokirjallisuus (suomenos > selkosuomi)	Kuvakieli ja aukkoisuus	8

4 Aineiston analyysi

Analyysi jakautuu neljään alalukuun, joista kolmessa ensimmäisessä tarkastelemme eri osa-aineistoja (ks. taulukkoa 1) ja neljännessä pohdimme koko aineiston valossa lyhyesti kääntäjäopiskelijoiden kokemusta kääntäjän ja selkomukauttajan rooleista.

4.1 Olennaisen esittäminen lyhyesti ja kiinnostavasti

Kääntäjän suomen kursilla opiskelijat selkomukauttivat kokonaisen tietokirjan luvun, runsaat 16 sivua. Teksti tuli suunnata lukijalle, jolle on esimerkiksi lukivaikeuksien vuoksi tavallista haasteellisempaa tarttua pitkiin teksteihin mutta joka on kuitenkin kiinnostunut aiheesta ja haluaa opiskella. Tavoitteena oli tuottaa noin 4–5 sivun mittainen selkotaitettu teksti.

Noin 25 000 merkkiä sisältävästä lähdetekstistä opiskelijat tuottivat keskimäärin 5 500 merkin mittaisia mukautuksia, eli tekstit lyhenivät tyypillisesti noin viidennekseen. Tässä tarkastellaan 25 opiskelijan ratkaisuja helpottaa pitkää tekstiä heikoille lukijoille. Analyysi keskittyy väliotsikoiden selkeyttämiseen ja mukautettavien sisältöjen valintoihin.

Lähdetekstinä oli Kotilaisen (2016) kirjoittaman tietokirjan luku, joka käsittelee suomen kielen kehitystä ja asemaa 1900-luvulla. Lähdetekstissä, jonka pääotsikko on ”Suomi voimainsa tunnossa”, on viisi alalukua. Alalukuja ennen on parin sivun mittainen johdatus lukuun. Lähdetekstin rakenne ja otsikot etenevät seuraavasti:

Suomi voimainsa tunnossa

Uusia sanoja, virtaviivaisempaa sanontaa

Huolia paratiisissa

Puhekieli iskee takaisin

Teitittely tulee ja menee

Huipulta on vain yksi suunta?

Useimmat opiskelijat (18/25) säilyttivät lähdetekstin lukujen määrän ja järjestyksen. Kaksi jätti alaotsikot kokonaan pois, yksi vähensi kolmeen alaotsikkoon ja neljä neljään. Kolme jätti teitittelyä koskevan otsikon pois. Yksi jätti koko teitittelyn asiana pois, kaksi siirsi sen puhekieltä käsittelevään lukuun. Yksi jätti kielenhuoltoa koskevan toisen alaotsikon pois ja siirsi asiaa alkujohdantoon.

Otsikkotasolla lukijan huomioiminen näkyy erityisesti siinä, että lähes kaikki muokkasivat lähdetekstin lennokkaita ja metaforisia otsikoita; vain kaksi opiskelijaa säilytti alaotsikot sellaisenaan. Lähdetekstin lukijaa kuvallinen kieli viihdyttää ja innostaa jatkamaan, mutta heikolle lukijalle kielikuvat voivat jäädä avautumatta, jolloin vaikutus on päinvastainen (ks. Bredel & Maaß 2016: 469–478; Leskelä 2019: 138–139). Otsikkotasolta tarkasteltuna monen alaluvun sisällöt jäävät lähdetekstissä arvailun varaan, ja otsikot onkin mukautuksissa useimmiten muutettu eksplisiittisiksi. Esimerkiksi toisen alaotsikon kohdentamattomia *huolia* on avattu tähän tapaan:

- (1) Huoli suomen kielen oikeellisuudesta
Suomen kielestä huolehditaan
Asiantuntijat huoltavat suomen kieltä 1900-luvulla
Ihmiset huolestuivat suomen kielen tilasta

Toisen alaotsikon säilyttäneistä suurin osa (16/21) lisäsi otsikkoon huolen kohteen. Kolme säilytti alkuperäisen otsikon, viisi kertoi huolen kohteen ilman verbiä, neljä käytti passiivimuotoista verbiä ja neljä lisäsi otsikkoon sekä huolen kohteen että huolen kokijan. Opiskelijat pyrkivät tuomaan esiin tekstin toimijoita, kuten selkokielessä on tapana: lähdetekstin eri äänet ja diskurssiasemat tehdään eksplisiittisiksi (Maaß 2020: 128). Seitsemän opiskelijaa lisäsi otsikkoon kaksipaikkaisen verbin (esim. *huolehtia*, *huoltaa* ja *huolestua*), joka vaatii sekä subjektia että adverbiaali- tai objekti-täydennystä ja samalla avaa niille paikan (VISK § 446–447). Huolen kokijaksi nimettiin *asiantuntija* tai *ihminen*, joka Kulkki-Niemisen (2010: 144–146) mukaan onkin tyyppillinen toimijaa tarkentava lisäys selkoteksteissä, niin sanottu yleissubjekti.

Selkomukauttamisessa on oikeastaan kysymys lähdetekstin *referoinnista*. Mukauttaja pyrkii kertomaan olennaisen jonkun toisen kertomasta, mutta helpommin. Hän voi korostaa olennaista esimerkiksi lukujen, alalukujen ja kappalejakojen kautta. Myös kään-

tämistä voidaan tarkastella referointina ja kääntäjää referoijana (Jakobson 1966 [1959]: 233; Mossop 1983). Harjoitustehtävinä selkomukautukset, referaatit ja käännökset ovatkin erityisesti lukemistaitoa mittaavia suorituksia (Kauppinen 1988; Kulkki-Nieminen 2010: 63). Olennaisen esittämisen ohella selkomukautuksessa täytyy kuitenkin kiinnittää erityistä huomiota lopputuloksen helpouteen ja kiinnostavuuteen.

Tässä tehtävässä oli karsittava paljon, ja poistettavat sisällöt olivat aika vapaasti mukauttajan valittavissa. Näin suurta valtaa kääntäjäopiskelijat pitivät hankalana, ja harva lähti poistamaan tekstistä selkeitä asiakokonaisuuksia. Aineistosta on vaikea löytää sisältöjä, joita lähes kaikki olisivat pitäneet karsittavina, joten poistoille on vaikea keksiä sellaisia yhteisiä nimittäjiä, joita tutkijat ovat osoittaneet esimerkiksi Topeliuksen tai Montgomeryn suomennoksista (Pitkänen-Heikkilä 2010; Leden 2018; ks. alalukua 2.1). Esimerkiksi lähdetekstissä kuvatut uusien sanojen keksimiskilpailut olisivat voineet olla helposti poistettavissa oleva yksityiskohta, mutta ne oli otettu mukaan jopa kaikkein suppeimpaan, keskimääräistä puolet lyhempään mukautukseen. Pitkiä esimerkkejäkin, kuten usean rivin mittaisia dialogeja, olivat jotkut (5/25) ottaneet mukautukseen. Opiskelijoiden työselosteista kuitenkin löytyy perusteita poistoille ja toisaalta joidenkin yksityiskohtien säilyttämiselle (esim. 2).

- (2) Erityisen haastavalle tuntui päättää, mitkä asiat tekstissä ovat ”turhia” ja jäävät pois. – – Mietin, että henkilölle, joka on aiheesta kiinnostunut voisi olla mielenkiintoista tietää esimerkiksi, että kielenhuollon suositukset ovat aiheuttaneet niin isoja erimielisyyksiä, että ne ovat johtaneet kielitoimiston johtajan eroamiseen. Toisaalta taas aiheen kannalta se ei ole kovinkaan oleellinen tieto. Päädyin kuitenkin sisällyttämään niitäkin asioita, mitä en pitänyt kaikista tärkeimpinä selkotehtiin.

Kuvauksissa painottuu subjektiivinen valinta: mitä opiskelija itse piti kiinnostavana. Esimerkissä 2 kirjoittaja arvioi kielenhuoltoon liittyvän dramatiikan havainnollistavan asiaa ja lisäävän lukijan kiinnostusta. Toisaalta moni toteutti karsinnat kokonaisuusmielessä (esim. 3).

- (3) Aloitin selkosuomimukautuksen tekemisen lukemalla koko tekstin läpi ja alleviivaamalla tekstistä olennaisia kohtia, lauseita ja termejä. Näin sain hyvän kokonaiskuvan siitä, mitkä asiat ovat tekstissä lukijalle olennaisia ja millainen tekstin kokonaisuus on. Työvaihe helpotti myös sitä, että tiesin selkomukautusta tehdessäni, mitä asioita tekstissä tulee selittää auki ja mitä lukijan voidaan olettaa tietävän etukäteen.

Esimerkin 3 tavoin monessa työselosteessa (13/25) kuvataan tyyppillisiä tiivistelmän tai referaatin kirjoittamisen menetelmiä, kuten ydinajatusten poimimista ja alleviivauksia kappaleittain, mutta samalla moni kertoi jo alkuvaiheessa pohtineensa, mitä mukaan otettavista kohdista olisi tarpeen selittää. Kuvaukset osoittavat, että selkomukauttaminen ei ole pelkkää lyhennelmän kirjoittamista selkeällä kielellä. Yksi opiskelija (esim. 4) kiinnitti huomiota siihen, että tavallisesti tiivistäessä esimerkit karsi-

taan, mutta selkomukautuksessa ne ovatkin tärkeitä (ks. Sainio 2006: 144–145; Virtanen 2009: 91).

- (4) Suurimpana haasteena tässä tehtävässä oli ehkäpä lähtötekstin laajuus. Tekstistä piti karsia paljon informaatiota pois, ja täytyi jatkuvasti tehdä päätöksiä siitä, mitä jättää pois ja mitä ei. Usein tekstiä tiivistäessä esimerkit karsitaan pois, mutta selkomukautuksessa nimenomaan havainnollistaminen esimerkkien kautta on tärkeää, joten pyrin sisällyttämään mahdollisimman paljon alkutekstin esimerkkejä selkomukautukseeni.

Juuri esimerkkien käyttö, selittäminen, toisto ja yksinkertaistettu kieli erottavatkin selkomukautuksen tekstilajina tyyppillisestä tiivistelmästä tai referaatista. Yksityiskohtien jättämistä mukautukseen lyhentämisen paineesta huolimatta voidaan perustella pyrkimyksellä ylläpitää lukijan kiinnostusta. Toisaalta selkomukautukset täyttävät monia referaatin tehtäviä: helpottavat tiedonkulkua, saavat ymmärtämään lähdetekstin paremmin ja myös testaavat lähdetekstin laadun (Kauppinen & Laurinen 1984; Kauppinen 1988).

Selkomukauttajan pitää tehdä paljon valintoja, ja käännöstehtäviin verrattuna tekstin laatijalla on valtaa hyvin paljon. Esimerkiksi laajat sisällölliset poistot, joita tämä tehtävä edellytti, eivät ole yleensä kääntämisessä hyväksytyt strategiat, ja ne voidaan tulkita esimerkiksi ideologiseksi vallankäytöksi (Dimitriu 2004: 163–164; Leden 2018). Selkomukauttajan valtaan voi suhtautua kuitenkin paitsi oikeutena myös velvollisuutena lukijaa kohtaan. Olennaisen tiivistämisen ja selkeän kielenkäytön ohella opiskelijat pyrkivätkin eläytymään juuri heikkoihin lukijoihin esimerkiksi nostamalla sisältöihin kiinnostavia yksityiskohtia ja esimerkkejä sekä yksinkertaistamalla kieltä eksplisiitistämällä muun muassa tekstin toimijoita.

4.2 Termien mukauttaminen yleistämällä ja selittämällä

Opetuskokeilun englannin ryhmissä opiskelijat käänsivät ensin uutistekstin brittienglannista suomeksi: vuonna 2019 kahdessa ryhmässä (4 + 4 opiskelijaa) uutistekstin erään videopelin tarinankerronnasta, vuonna 2020 (6 opiskelijaa) uutisen koronataudin tartuntatavoista. Opiskelijat laativat selkomukautukset itsenäisesti käyttäen lähdetekstinä pääsääntöisesti käännöstä.

Selkomittarin (2018) mukaan selkotekstistä ei pidä puuttua tekstin ymmärtämisen kannalta olennaista informaatiota, siinä käytetään kohderyhmälle tutuksi arvioidua sanastoa, erikoiskielisistä käsitteistä vain olennaisimmat otetaan mukaan mukautukseen ja ne selitetään hyvin. Pitkissä yhdyssanoissa neuvotaan käyttämään osittais-toistoa eli toistamaan vain yhdyssanan pääsanaa (esim. *maa- ja metsätalousministeriö* > *ministeriö*). Selkomukauttaja joutuu siis päättämään, mikä informaatio on olennaista ja millainen sanasto tai termistö voidaan arvioida tutuksi kohderyhmälle. Tämä muistuttaa tilannetta, jossa käännetään erikoiskielistä tekstiä maallikoille, jolloin joudutaan usein selittämään käsitteitä tai korvaamaan niitä yläkäsitteillä (Vehmas-Lehto 2010).

Koronaviruksen tarttumistapoja kuvaavaa uutista selkomukauttaessaan opiskelijat käyttivät monenlaisia yksinkertaistavia tai selittävää informaatiota lisääviä

mukauttamisstrategioita. Seuraavassa kuvataan opiskelijaesimerkein termin *intuboida* mukauttamista. Lähdetekstissä termi esiintyi lauseessa

- (5) – – tutkimusten osoitettua, että toimintakykyistä virusta esiintyy sellaisten potilashuoneiden ilmassa, joissa ei ole tehty aerosoleja synnyttäviä toimenpiteitä, kuten intubointeja tai hengityselimistöön liittyviä hoitotoimenpiteitä. (Käännös Juha Eskelinen)

Kuudesta opiskelijasta kolme oli kiertänyt termin *intuboida* lisäyksellä, jossa viitattiin hiukkasia ”synnyttäviin” tai ”sisältäviin” hoitotoimenpiteisiin (– – *vaikka hoitotoimenpiteet eivät synnytä aerosoleja*). Yksi kolmesta tarkensi tätä esimerkillä (– – *vaikka ei tehdä hiukkasia synnyttäviä toimenpiteitä, kuten esimerkiksi hengityspotken asettamista keuhkoihin*). Neljäs käytti vastaavaa strategiaa, mutta *hiukkasten* asemesta hän käytti lainasanaa *aerosoli*. Opiskelijat olivat siis pyrkinet välttämään vierasperäisen termin *intuboida* käyttämistä tekstissä. Vehmas-Lehto (2010: 369) kutsuu näitä käännösstrategioita yleisesti ”selittäviksi käännöksiksi” pitäen niitä pitkinä ja hankalina, mutta informatiivisina. *Selittävä käännös* eroaa kuitenkin ilmiönä termien selittämisestä, jossa lähtötekstin käsitettä ei käännöksessä tai mukautuksessa korvata selityksellä vaan kohdetekstin termi tai käsite selitetään (termien selittämisestä ks. esim. Satokangas 2021). Ratkaisuja voi tarkastella myös eksplisiittistämisenä, sillä niissä avataan lukijalle lähdetekstin termiin sisältyviä merkityksiä.

Kuudesta opiskelijasta kaksi poisti käsitteen tekstistään kokonaan. Toinen viittasi hoitotoimenpiteiden aiheuttamaan tartuntariskiin tekstin merkitystä yksinkertaistavalla lauseella – – *huoneissa, joissa on koronatautiin sairastuneita ihmisiä*. Ratkaisu vaikutti muiden mukauttajien versioihin verrattuna alkutekstin informaation säilymiseen voimakkaammin, sillä se jättää pois alkutekstissä keskeisenä teemana esiintyvän ristiriidan viruksen leviämisestä esitettyjen kahden hypoteesin välillä (*leviää potilaan hengitysilman mukana ja leviää hoitotoimenpiteiden yhteydessä*). Toinen opiskelija poisti potilashuoneiden ja hoitotoimenpiteiden aiheuttamat riskit kokonaan toteamalla tekstissä aiemmin esiintynyttä informaatiota toistaen, että *koronaviruksen on todettu leviävän myös ilmateitse*. Molemmissa tapauksissa kyse on yleistämisestä. Erikoisalatekstien käännöksissä on yleensä tavoitteena välittää lähdetekstin koko informaation sisältö (Vehmas-Lehto 2010: 364), joten keskeisten käsitteiden poistamista kokonaan voinee pitää enemmän selkomukauttamiselle kuin kääntämiselle ominaisena strategiana.

Opiskelijat pohtivat käännöskommenteissaan erityisesti kohderyhmän kykyä ymmärtää erikoiskielisiä termejä ja käsitteitä (esim. 6). Heitä mietitytti myös lukijan kielitaidon ja kognitiivisten kykyjen ali- tai yliarvioinnin riski (esim. 7).

- (6) Ensimmäisenä haasteena mukautuksessa oli se, miten viitata suuriin pisaroihin ja aerosoleihin – pohdin pitkään, onko aerosoli liian erikoiskielinen termi, ja pitäisikö puhua vain pienistä pisaroista tai hiukkasista.
- (7) Pohdin useita kohtia siinä mielessä, etten osannut päättää onko selkomukautukseni vieläkin liian vaikeaa kieltä tai lauseet liian pitkiä. Toisaalta

taas pohdin, olenko yksinkertaistanut joitakin kohtia liikaa, eli aliarvioinko lukijan jollain tavalla.

Mukautuksissa useimmat opiskelijat olivat valinneet kohderyhmäkseen suomea opettelevat maahanmuuttajat. Kahdella opiskelijalla oli selkokieltä tarvitseva maahanmuuttajataustainen lähisukulainen, joilla he testasivat omia mukautuksiaan. Toinen heistä luetutti mukautuksen ensimmäisen version sukulaisellaan ja pyysi palautetta. Seuraavaksi hän muun muassa korvasi pitkiä yhdyssanamuotoisia termejä sekä muita hankaliksi koettuja ilmauksia yksinkertaisemmiksi olettamallaan ilmaisutavoilla. Työselosteessa opiskelija raportoi, että tekstin toista versiota lukija luonnehti ”selkeäksi, ja kertoi saaneensa onnistumisen tunteen, kun ymmärsi tekstin melkein kokonaan”. Muut opiskelijat perustivat mukautusratkaisunsa oletuksiin kohderyhmänsä tarpeista.

4.3 Kaunokirjalliset keinot ymmärrettävästi ja yksiselitteisesti

Kaunokirjallista tekstiä selkomukautettiin kahdella opetuskokeiluun osallistuneella kurssilla. Vaikka niillä selkomukautetut tekstit olivat keskenään varsin erilaisia, yhdistivät niitä muun muassa kuvakieliset ja kuvailevat ilmaukset. Tässä alaluvussa kiinnittämmekin huomiota siihen, miten kuvakieltä ja kuvailevia ilmauksia on poistettu ja niiden merkityksiä (ja muita implisiittisiä merkityksiä) tuotu tekstissä eksplisiittisesti esille ja miten opiskelijat näitä ratkaisujaan kommentoivat.

Syksyllä 2020 ammattikäntämisen kurssilla venäjämästä suomeen yhtenä toimeksi-antona oli selkomukauttaa lyhyt venäjänkielinen kaunokirjallinen teksti (Ulitskaja 2007: 7–11), josta opiskelijat ensin käänsivät otteen suomeksi. Mahdollista oli myös käyttää kurssin opettajan tekemää laajempaa käännöstä selkomukautuksen lähde-tekstinä. Opiskelijat saivat itse päättää, minkälaisille selkokielen tarvitsijoille he tekstin suuntasivat.

Selkosuomesta annettujen ohjeiden mukaan (esim. Sainio 2006) kaunokirjallisen tekstin selkomukauttaja voi karsia sivuhenkilöitä, sivujuonia ja kuvausta, mutta joissakin kohdissa selitysten ja tarkennusten lisääminen saattaa olla tarpeen, sillä karsimisen seurauksena voi syntyä sisällöllisiä aukkoja, joita selkolukija ei pysty täydentämään. Toisaalta kaunokirjallisissa teksteissä asioita ei aina sanota suoraan, vaan lukijalle annetaan mahdollisuus päätellä, lukea rivien välistä (mas. 142). Tässä tilanteessa selkomukauttajan on päätettävä, voiko hän täydentää mukautukseen sellaista, minkä kirjailija on tarkoituksella jättänyt sanomatta (Kulkki-Nieminen & Leskelä 2012: 568). Poistot ja lisäykset on tehtävä niin, että alkuperäisen teoksen tyyli ja tunnelma säilyvät. Leskelän ja Kulkki-Niemisen (2015: 138) mukaan onkin todennäköistä, että kaunokirjalliseen selkotekstiin jää lukijan päättelyä ja tulkintaa vaativia kohtia enemmän kuin informoiviin selkoteksteihin.

Opiskelijoiden tekemien selkomukautusten sanamäärä oli noin 2/3 niiden perustana olevien käännösten sanamäärästä, vaikka tehtävänannossa ei suoranaisesti ohjeistettu lyhentämään tekstiä. Sanamäärän pieneneminen johtuu ennen kaikkea pitkien ja monimutkaisten virkerakenteiden yksinkertaistamisesta ja kuvauksen karsimisesta, kuten esimerkissä 8.

- (8) Käännös: Hänen isänsä, valkovenäläisen pikkukylän sepän jälkeläinen, synnynäinen mekaanikko, käytännön mies, – –
Selkomukautus: Sonetškan isä oli mekaanikko.

Toinen tavallinen selkokielistämisen keino oli kuvailevien sanojen ja ilmausten pois-taminen ja asian ilmaiseminen ilman kuvaannollisuutta. Kuvakielessä piileekin väärin-ymmärryksen vaara, sillä selkokuljia voi tulkita kielikuvan kirjaimellisesti. Tästä syystä selkokirjoitusohjeissa kehoitetaan maltillisuuteen kuvakielen käytössä. (Leskelä 2019: 138.) Leskelä ja Kulkki-Nieminen (2015: 163) kuitenkin suosittelevat, ettei kielikuvia kar-sittaisi kokonaan pois, koska ne lisäävät selkotekstin elävyyttä (mts. 164). Käännöksissä oli käytetty runsaasti kuvailevia substantiiveja (esim. *vitsinieikka, kauhtana*), adjektiiveja (*rimppakinttuinen, likinäköinen*) ja verbi-ilmauksia (*uppoutua kirjoihin, temmata mukaan*), jotka opiskelijat korvasivat selkomukautuksissaan selittäville ilmauksilla, mikä toisaalta yksinkertaisti tekstin tyyliä, toisaalta eksplisiittisti sen merkityksiä: *Isoveli Jefrem tykkäsi vitsailla, Sonetška pukeutui löysiin vaatteisiin, hänellä oli laihat jalat, hän näki huonosti kauas, hän luki paljon ja kirjat vaikuttivat häneen voimakkaasti*.

Venäjäntieliseen alkutekstiin sisältyi myös yksi reaalian² ja kuvailevan verbin yhteisesiintymä. Opiskelijat ovat harjaantuneet havaitsemaan nämä ilmiöt teksteistä, eikä heillä ollut tälläkään kertaa vaikeuksia niiden tunnistamisessa. Venäjäntielisessä lähdetekoksessa Ulitskaja luo 1920-luvun lopun ajankuvaa muun muassa mainitsemalla NEP:n eli Neuvostoliitossa 1921–1928 harjoitetun talouspolitiikan. Reposen (2017: 74) mukaan Ulitskaja kuvaa NEP:a metaforisesti ”viimeisiä henkäyksiään veteleväksi olioksi” ja yhteiskunnan koneistoksi, ”joka on epäkunnossa ja lakkaa pian toimimasta”. Esimerkissä 9 selkomukauttaja onkin päätenyt avaamaan lyhenteen merkitystä. Sa-malla myös kuvailevan verbin (*lässähti*) merkitys tuodaan eksplisiittisesti esille.

- (9) Käännös: NEP lässähti.
Selkomukautus: Neuvostoliiton politiikka epäonnistui.

Opiskelijat pitivät selkomukautustehtävää mielenkiintoisena mutta vaikeana. Epä-varmuus näkyi kokonaisuutta koskeneissa kommentteissa: ” – jos lauseita pilkkoo, hä-viääkö kirjoittajan rakentama rytmi?” ja ”Kaunokirjallisen teoksen sävyä ja tunnelmaa en kyllä saanut välitettyä sitten millään tavalla, mikä jää harmittamaan todella paljon.” Opintojen aikana harjaannutaan lähdetekstin tarkkaan analysointiin sekä yksityis-kohtien arviointiin suhteessa kokonaisuuteen ja viestintätehtävään. Ulitskajan teksti oli kuitenkin jo itsessään haastava, eikä opiskelijoilla ollut aiempaa kokemusta kauno-kirjallisen tekstin kääntämisestä. Viestintätehtävän ja tekstikokonaisuuden pohdinta jäikin sivuosaan huomion keskittyessä vaatimaan tehtävään sana- ja lausetasolla. Opi-skelijoita lohduttanee tieto, että kuten luvussa 1 todettiin, tekstitaso on kokeneenkin selkomukauttajan suurin haaste (Maaß 2020: 122).

Myös aineiston toisessa kaunokirjallisessa selkomukautuksessa nousi esiin ristiveto toisaalta yksinkertaistamisen, toisaalta kaunokirjallisten keinojen säilyttämisen vä-

2. Reaalia on käsite, joka esiintyy lähdekulttuurissa mutta ei kohdekulttuurissa (Leppihalme 2011).

lillä, vaikka sen lähdeteksti olikin tyyliään hyvin erilainen kuin Ulitskajan kertomus. Kaunokirjallisuuden kääntämisen kurssilla selkomukautettiin katkelma Tove Janssonin teoksen suomennoksesta *Muumipeikko ja pyrstötähti* (Jansson 2018: 5–7). Kohde-ryhmäksi oli määritelty selkokieltä tarvitseva lukija. Seuraavassa aineistona on kahdeksan opiskelijan selkomukautus ja työseloste.

Opiskelijoiden selkomukautusten pituudet vaihtelivat: pisin selkomukautuksista oli noin kaksi kertaa lyhimmän mittainen. Työselosteista käy ilmi, että tasapainon löytäminen lyhentämisen tai karsimisen ja tyylin säilyttämisen välillä koettiin haastavaksi, ja poistoja harkittiin tarkoin:

- (10) Halusin kuitenkin pyrkiä säilyttämään viihdyttävän sävyn, mikä oli jokseenkin haastavaa, koska tuntui, että tekstiä karsiessa siitä putosi pois paljon tunteita ja tarinasta kiinnostavan tekevää ainesta.

Esimerkeissä 11a–c opiskelijat ovat karsineet kuvailevaa kielenkäyttöä selkomukautuksessaan. Katkelmassa Nipsu ja Muumipeikko ovat saapuneet paikkaan, josta Nipsu on aiemmin löytänyt tien:

- (11) Hän [Nipsu] poukkoili sinne tänne, nuuhki ja veti vainua ja tutki auringon asemaa ja hyöri ja hääri ja huusi lopulta:
– Täällä! Minä löysin sen! No? Mitä sanot? Eikö näytäkään vaaralliselta? Sinä saat mennä edeltä.

Tapahtumien kuvaamisen lisäksi katkelma rakentaa Nipsun henkilökuvaa: siitä välittyy Nipsun touhuaminen, jolla tämä korostaa oman löytönsä tärkeyttä. Selkomukautuksessa 11a tämä vaikutelma on pyritty säilyttämään, vaikkakin karsituin keinoin:

- (11a) Nipsu hyöri ympäriinsä,
nuuskutteli ja tutki.
Lopulta Nipsu huusi:
– Löysin sen!
Eikö näytäkään vaaralliselta?
Sinä saat mennä edeltä.

Esimerkissä 11b ilmaisuuden yksinkertaistaminen taas heikentää tätä vaikutelmaa:

- (11b) Nipsu ryhtyi etsimään tietä. Lopulta hän huusi:
– Täällä! Minä löysin sen! Eikö olekin vaarallisen näköinen. Mene sinä edeltä. (Lihavointi lisätty.)

Ensimmäisen virkkeen Nipsun toimintaa kuvailevat ilmaukset *poukkoili*, *nuuhki*, *veti vainua*, *tutki*, *hyöri ja hääri* on poistettu ja niiden sijaan on ilmaistu kaiken tämän tekemisen tarkoitus, joka on lähdetekstissä vain implisiittisesti läsnä: se, että poukkoillessaan, nuuhkiessaan ja hyöriessään Nipsu etsi tietä. Tempoileva touhuaminen

kuvataan nyt päämäärätietoisena toimintana, mikä saattaa vaikuttaa henkilöhahmon karakterisaatioon.

Poistot ja yksinkertaistaminen nivoutuvat selventämiseen myös muualla. Esimerkeissä 11a–c (kuten myös esimerkissä 8) esitystä on eksplisiitistetty korvaamalla henkilöhahmoon viittaava persoonapronomini erisnimellä (vrt. myös toimijoiden eksplisiitistaminen alaluvussa 4.1). Myös esimerkissä 11c kuvailevia ilmauksia (*poukkoili, veti vainua, hyöri, hääri*) on karsittu ja implisiittisiä sisältöjä eksplisiitistetty:

- (11c) **Nipsu** haisteli tietä ja tutki aurinkoa.
 Vähän ajan päästä hän huusi: Täällä **se on!**
Tie oli löytynyt.
 – Eikö näytäkään vaaralliselta, **Nipsu sanoi Muumipeikolle.** (Lihavoinnit lisätty.)

Persoonapronomini on korvattu erisnimellä, huudahdus *Täällä!* on laajennettu kokonaiseksi virkkeeksi, tien löytyminen (joka on lähdetekstistä pääteltävissä, mutta ei ilmipantuna) mainitaan erikseen kerronnassa ja Nipsun repliikkiin on lisätty johtolause, joka tekee puhujan ja puhumisen eksplisiitiseksi. Sisällölliset aukot, joita eksplisiitistaminen tässä täyttää, eivät kuitenkaan ole syntyneet selkomukauttamiseen kuuluvan karsimisen seurauksena, vaan ovat lähdetekstin piirteitä: ellipsisit ja aukot ovat toki osa kaikkea kielenkäyttöä, mutta erityisen tyypillisiä kaunokirjallisuudessa, jossa ne kutsuvat lukijaa täyttämään tulkinnallaan tekstin aukot (Bortolussi & Dixon 2003: 90–95). Kaunokirjallisuuden selkomukauttaja joutuukin pohtimaan, kuinka tärkeitä tekstin aukot ovat tekstin tyylin säilymiselle.

On mielenkiintoista, että esimerkeissä 11a–c on kaikissa tehty vähintään yksi eksplisiitistävä ratkaisu, kuten erisnimen käyttäminen persoonapronominin sijaan ja tien löytymiseen viittaavan *Täällä!* -huudahduksen muuttaminen kokonaiseksi lauseeksi. Vaikka yksinkertaistaminen siis tyypillisimmillään näkyy karsimisena, usein siihen nivoutuu selventäminen: tekstissä ilmaistaan jotakin enemmän tai tarkemmin kuin lähdetekstissä. Selkokirjoittajan ohjeet ohjaavat sekä yksinkertaistamaan että selventämään; toisaalta yksinkertaistamista ja tarkentamista esiintyy myös käännöksissä niin yleisesti, että niitä on tutkittu mahdollisina kääntämisen universaaleina (ks. alalukua 2.1).

Työselosteissa esimerkkien 11a–c eksplisiitistäviä ratkaisuja ei käsitellä ja kuva-kielen karsiminen mainitaan vain yleisellä tasolla. Poistojen ja tyylin, sävyn, tunnelman tai tarinallisuuden säilyttämisen ongelmallisen suhteen mainitsee sen sijaan useampi opiskelija (5/8):

- (12) Tietynlainen tasapaino karsimisen ja yksinkertaistamisen sekä toisaalta kielellisen rikkauden ja tyylin säilyttämisen välillä on vielä siis hieman hakusessa.
- (13) Tuntui, että aika paljon tekstin tyylin kannalta oleellista piti jättää pois. Ja kuitenkin minulle jäi lopuksi myös epävarmuuden tunne, että lyhensinköhän tekstiä riittävästi.

4.4 Selkomukauttajan ja kääntäjän kahtalaisessa roolissa

Opiskelijat pitivät tasapainoilemista muuttamisen ja säilyttämisen välillä vaikeana: paljonko saa, voi tai pitää karsia ja kuinka radikaalisti rakennetta saa muuttaa? Nämä ovat olennaisia, eettisiäkin kysymyksiä jo kääntäjäksi koulutautuvien ensimmäisillä käännskursseilla, mutta kokeilussamme valinnat saivat uudet mittasuhteet. Vaikka olemme pitäneet lähtökohtana kääntämisen ja selkomukauttamisen yhteisiä piirteitä, otteesta 14 paljastuu niiden paikoin vastakkainen, silti antoisa luonne ja sen tuoma rooliristiriita opiskelijan kokemana:

- (14) Tämä tehtävä oli todella virkistävä kokemus, sillä en ole koskaan aikaisemmin joutunut mukauttamiseen liittyvien käännskongelmien eteen. Yleisesti olen tottunut kääntämisessä lisäämään ja selittämään, mutta mukauttamisen kohdalla strategiani oli aivan päinvastainen, sillä päädyin todella radikaaliin poistamiseen ja asioiden uudelleen järjestämiseen.

Samansuuntaista rooliristiriitaa on havaittavissa otteesta 15, jonka loppu osoittaa kirjoittajan myös oppineen välillisesti jotain paitsi itsestään, myös kääntämisestä:

- (15) Olen itse tottunut kirjoittamaan hyvinkin monimutkaisia virkkeitä suurella tiheydellä, minkä lisäksi kirjoittamani tekstit lähtevät helposti polveilemaan. Tässä toimeksiannossa piti tehdä käytännössä päinvastoin kuin mikä on itselle luontevaa. Selkomukautusta tehdessä joutui jopa tavallista enemmän pohtimaan asioiden esittämistapaa, ja koko tekstin rakennekin koki muutoksia. – – Toimeksiannon hyöty vastaisuudessa on todennäköisesti se, että tämä laajensi ymmärrystäni lukijakunnan ja kohderyhmän huomioon ottamisesta kääntäessä.

Selkomukautustehtävä tuo käännskursseille arvokkaan lisän: se kehittää opiskelijoiden teksti(analyysi)taitoja, ja he tulevat tietoisemmaksi tekstin suuntaamisesta toiselle, erilaiselle lukijakunnalle.

5 Päätelmät

Opiskelijoiden selkomukautuksissa lukijoiden huomioiminen näkyi poistoina, lisäyksinä ja eksplisiittisyyden asteen muutoksina eli pragmaattisina käännskstrategioina ja työselosteissa näitä koskevinä pohdintoina. Havainto tukee oletusta, että kääntäjän-koulutuksessa omaksuttuja taitoja voi soveltaa selkomukauttamiseen.

Kolmea genreä edustavien selkomukautusten analyysi osoittaa poistoja, lisäyksiä ja eksplisiittisyyden asteen muutoksia käytetyn odotetusti kaikissa genreissä. Poistot kohdistuivat muun muassa erikoiskielisiin termeihin ja kuvakielisiin ilmauksiin, mutta eivät vaikkapa esimerkkeihin, vaikka juuri niitä olisi helppo karsia. Lisäysten avulla taas selitettiin tai tehtiin eksplisiittisiksi tekstiin sisältyviä merkityk-

siä. Eksplisiittistävien ratkaisujen avulla ilmaistiin eksplisiittisesti toiminnan kokija ja kohde (alaluku 4.1), termin, reaalian tai kuvakielisen ilmauksen merkitys (4.1–4.3), persoonapronominin viittauskohde (4.3) ja tapahtuma, joka käy lähdetekstistä vain implisiittisesti ilmi ja vaatii siksi lukijan tulkintaa (tien etsiminen, tien löytyminen ja johtolauseella ilmaistu sanominen alaluvussa 4.3). Osa-aineistojen tarkastelussa näkyvät muokkausten mahdolliset genre- ja tehtävänantokohtaiset piirteet, kuten tekstin otsikoinnin muuttaminen ja sisältövalinnat kiinnostavuuden perusteella (4.1), informaatioisisällön säilyttäminen termejä selittämällä, mutta myös vähentäminen niitä poistamalla (4.2) sekä esimerkiksi tekstin tyyliin tai karakterisaatioon vaikuttava kuvakielen karsiminen (4.3).

Selkomukauttajan tulee huomioida paitsi kohdelukijan tietotaso, myös kognitiivinen kompetenssi (Hansen-Schirra ym. 2020: 201; ks. myös Leskelä 2019: 89–90, 97–104). Aineistossamme esimerkiksi termien tai reaalioiden selittäminen täyttää tiedollista aukkoa, kun taas implisiittisten merkitysten avaaminen auttaa lukijaa esimerkiksi seuraamaan tapahtumien kulkua ja tukee häntä päättelyprosessissa. Myös poistoista pidättäytyminen ja havainnollistavien elementtien säilyttäminen sisällön kiinnostavuuden tai viihdyttävän sävyn perusteella on seurausta lukijan kognitiivisen kompetenssin huomioimisesta: lukijan mielenkiintoa on pidettävä yllä.

Toinen esimerkki opitun soveltamisesta on *rinnakkaistekstien* käyttö, josta usea opiskelija raportoi työselosteessaan. Kääntäjänkoulutuksessa rinnakkaistekstyöskentelyllä tarkoitetaan sitä, että kääntäjä lukee kohdekielisiä tekstejä, jotka käsittelevät samaa aihepiiriä tai edustavat samaa tekstilajia kuin käännettävä teksti (Neubert 1998: 19). Näin hän saa tietoa siitä, miten vastaavia tekstejä kohdekielellä laaditaan: millaisia ovat niiden sanasto, rakenteet ja tyyli, tai miten tekstikokonaisuus rakentuu. Selkomukautustehtävässä opiskelijat raportoivat lukeneensa selkokielellisiä tekstejä, kuten selkokielellisiä uutisia, saadakseen käsityksen esimerkiksi tavoitellusta vaikeustasosta.

Analyysissä nousivat esiin selkomukauttamisen erot ja yhtäläisyydet toisaalta kääntämisen, toisaalta referoinnin kanssa. Selkomukauttamisessa poistot ja tekstin rakenteeseen kohdistuvat muutokset ovat usein suurempia kuin kääntämisessä, kun taas referoinnista selkomukauttamisen erottaa se, että lukijan mielenkiintoa pyritään pitämään yllä muun muassa havainnollistavien esimerkkien ja kaunokirjallisen tyylin avulla. Niin selkomukauttamisen, kääntämisen kuin referoinninkin ytimessä on kuitenkin tekstin uudelleenkirjoittaminen uutta lukijakuntaa ja viestintätilannetta varten.

Opiskelijat kokivat harjoituksen paitsi motivoivaksi ja kiinnostavaksi myös haastavaksi. Tyypillisin haaste, jonka opiskelijat nostivat esiin työselosteissaan, oli sen arvioiminen, kuinka paljon saa tai voi poistaa ilman, että sisällöt tai tyyli kärsivät liikaa tai että kohdelukija kokee tulevansa aliarvioituksi (ks. myös Hartama-Heinonen, Kuusi, Leskelä & Pitkänen-Heikkilä 2022). Syynä voi olla kontaktin puuttuminen selkokielen tarvitsijoihin. Hansen-Schirra ym. (2020: 202) toteavat, että vaikka kääntäjät soveltuvatkin hyvin selkomukauttajiksi, haasteita saattaa aiheuttaa se, etteivät he välttämättä tunne kohdelukijoiden erityistarpeita. Vaatii asiantuntemusta huomioida nämä tarpeet mutta kuitenkin säilyttää tekstin informaatioisisältö (mp.). Jatkossa koulutukseen tulisikin saada mukaan kokemusasiantuntijoita antamaan palautetta opiskelijoiden selkomukautuksista, minkä myös opiskelijat nostavat työselosteissaan esiin. Yksi tapa

toteuttaa tämä voisivat olla autenttiset toimeksiannot, joihin kuuluisi kohderyhmiltä saatu palaute selkomukautuksista.

Opiskelijoiden pohdinnat osoittavat, että omaa selkomukautustaan arvioidessaan he kiinnostavat huomiota selkomukauttamisen ydinongelmiin: siihen, mikä on teksti-kokonaisuuden ja kohdelukijan kannalta olennaista ja mitä lukijan voi olettaa ymmärtävän. Havaintojemme perusteella uskommekin, että kääntäjänkoulutus voi tarjota yhden harkinnanarvoisen koulutusväylän selkomukauttamiseen. Selkomukauttamisen tarkastelu kääntämisen laajemmassa kehikossa voi olla hyödyllistä koulutuksen järjestämisen näkökulmasta.

Selkosuomen normit rakentuvat samalla, kun selkoteokset lisääntyvät; tulevilla selko-kirjoittajilla ja heidän opettajillaan on suuri merkitys normien vakiinnuttamisessa. On ilmeistä, että selkomukauttamiselle tarvitaan toimivia koulutuspolkuja. Käytännössä Suomelle tuleekin yhä vaikeammaksi perustella selkokielen vähäistä resursointia sekä sen heikkoa asemaa tutkimuksessa ja yliopisto-opetuksessa, kun tarve kasvaa ja muualla Euroopassa siihen vastataan. Uusia avauksia on tehty ja tutkimushankkeita on Suomesakin onneksi hiljalleen käynnistynyt, mutta paljon on vielä tehtävänä.

Lähteet

- BORTOLUSSI, MARISA – DIXON, PETER 2003: *Psychonarratology. Foundations for the empirical study of literary response*. Cambridge: Cambridge UP.
- BREDEL, URSULA – MAASS, CHRISTIANE 2016: *Leichte Sprache. Theoretische Grundlagen, Orientierung für die Praxis*. Berlin: Dudenverlag.
- CHESTERMAN, ANDREW 1997: *Memes of translation. The spread of ideas in translation theory*. Benjamins Translation Library 22. Amsterdam: John Benjamins.
- 2004: Beyond the particular. – Anna Mauranen & Pekka Kujamäki (toim.), *Translation universals. Do they exist?* s. 33–49. Amsterdam: John Benjamins.
- DIMITRIU, RODICA 2004: Omission in translation. – *Perspectives. Studies in Translatology* 12 (3) s. 163–175.
- ECO, UMBERTO 2001: *Experiences in translation*. Kääntänyt Alastair McEwen. Toronto Italian Studies. Toronto: University of Toronto Press.
- GARCÍA ÁLVAREZ, ANA MARÍA 2007: Evaluating students' translation process in specialised translation. Translation commentary. – *JoSTrans. The Journal of Specialised Translation* 7 s. 139–163.
- HANSEN-SCHIRRA, SILVIA – MAASS, CHRISTIANE 2020: Easy language, plain language, easy language plus. Perspectives on comprehensibility and stigmatisation. – Silvia Hansen-Schirra & Christiane Maaß (toim.), *Easy language research. Text and user perspectives* s. 17–39. Berlin: Frank & Timme.
- HANSEN-SCHIRRA, SILVIA – BISANG, WALTER – NAGELS, ARNE – GUTERMUTH, SILKE – FUCHS, JULIA – BORGHARDT, LIV – DEILEN, SILVANA – GROS, ANNE-KATHRIN – SCHIFFL, LAURA – SOMMER, JOHANNA 2020: Intralingual translation into easy language. Or how to reduce cognitive processing costs. – Silvia Hansen-Schirra & Christiane Maaß (toim.), *Easy language research. Text and user perspectives* s. 197–225. Berlin: Frank & Timme.
- HARTAMA-HEINONEN, RITVA – KUUSI, PÄIVI – LESKELÄ, LEEALaura – PITKÄNEN-

- HEIKKILÄ, KAARINA 2022: Kääntäjäopiskelijat selkomukauttajina. Opetuskokeilun antia. – *MikaEL. Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu* 15 s. 106–120.
- HORVÁTH, PÉTER LÁSZLÓ – LADÁNYI, LILI 2021: Easy language in Hungary. – Camilla Lindholm & Ulla Vanhatalo (toim.), *Handbook of easy languages in Europe* s. 219–252. Berlin: Frank & Timme.
- JAKOBSON, ROMAN 1966 [1959]: On linguistic aspects of translation. – Reuben A. Brower (toim.), *On translation* s. 232–239. New York: Oxford University Press.
- JANSSON, TOVE 2018: *Muumipeikko ja pyrstötähti*. Alkuteos [1968] *Kometen kommer*. Suomentanut Laila Järvinen. Helsinki: WSOY.
- KALLIOKOSKI, JYRKI – MÄNTYNEEN, ANNE – NORDLUND, TARU 2018: Suomentamisen ideologiat ja normit. – *Virittäjä* 122 (4) s. 477–492. <https://doi.org/10.23982/vir.76565>.
- KAUPPINEN, ANNELI 1988: Asiatekstin referointi – kielenkäytön perustaito. – *Kielikello* 2/1988.
- KAUPPINEN, ANNELI – LAURINEN, LEENA 1984: *Tekstejä teksteistä. Muisti- ja tekstilingvistiikan sovelluksia asiatekstin referoinnin problematiikkaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KOTILAINEN, LARI 2016: *Kielen elämä. Suomen kieli eilisestä huomiseen*. Helsinki: Siltala.
- KULKKI-NIEMINEN, AULI 2010: *Selkoistettu uutinen. Lingvistinen analyysi selkotekstin erityispiirteistä*. Acta Universitatis Tamperensis 1524. Tampere: Tampere University Press.
- KULKKI-NIEMINEN, AULI – LESKELÄ, LEEAURA 2012: Selkoistaminen ja tekstilajit. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi. Tekstilajitutkimuksen käytäntöä* s. 545–574. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 29. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. <https://kaino.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk29/Genreanalyysi.pdf> (8.9.2021).
- LAVIOSA-BRAITHWAITE, SARA 1998: Universals of translation. – Mona Baker (toim.), *Routledge encyclopedia of translation studies* s. 288–291. London: Routledge.
- LEDEN, LAURA 2018: For children only. Abridgement of crossover characteristics in the Finnish translation of L.M. Montgomery’s Emily trilogy. – Stefanie Barschdorf & Dora Renna (toim.), *Translating boundaries. Constraints, limits, opportunities* s. 121–143. Stuttgart: Ibidem.
- LEPPIHALME, RITVA 2011: Realia. – Yves Gambier & Luc van Doorslaer (toim.), *Handbook of translation studies. Volume 2*. Philadelphia, PA: John Benjamins.
- LESKELÄ, LEEAURA 2019: *Selkokieli. Saavutettavan kielen opas*. Helsinki: Opikie.
- 2021: Easy language in Finland. – Camilla Lindholm & Ulla Vanhatalo (toim.), *Handbook of easy languages in Europe* s. 149–190. Berlin: Frank & Timme.
- LESKELÄ, LEEAURA – KULKKI-NIEMINEN, AULI 2015: *Selkokirjoittajan tekstilajit*. Helsinki: Opikie.
- LESKELÄ, LEEAURA – UOTILA, ELIISA 2020: Selkokieli saavutettavan viestinnän välineenä. – Maija Hirvonen & Tuija Kinnunen (toim.), *Saavutettava viestintä. Yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta edistämässä* s. 227–248. Helsinki: Gaudeamus.
- MAASS, CHRISTIANE 2019: Übersetzen in Leichte Sprache. – Christiane Maaß & Isabel Rink (toim.), *Handbuch Barrierefreie Kommunikation* s. 273–302. Berlin: Frank & Timme.
- 2020: *Easy language – plain language – easy language plus. Balancing comprehensibility and acceptability*. Berlin: Frank & Timme. <https://doi.org/10.25528/042>.
- MAASS, CHRISTIANE – RINK, ISABEL – HANSEN-SCHIRRA, SILVIA 2021: Easy language in Germany. – Camilla Lindholm & Ulla Vanhatalo (toim.), *Handbook of easy languages in Europe* s. 191–218. Berlin: Frank & Timme.

- MOSSOP, BRIAN 1983: The translator as rapporteur. A concept for training and self-improvement. – *Meta* 28 (3) s. 244–278.
- 2007 [2001]: *Revising and editing for translators*. London: Routledge.
- 2016: 'Intralingual translation'. A desirable concept? – *Across Languages and Cultures* 17 (1) s. 1–24.
- 2019: 'Intersemiotic translating'. Time for a rethink? – *Translation and Interpreting Studies* 14 (1) s. 75–94.
- NEUBERT, ALBRECHT 1998: Theory and practice of translation studies revisited. 25 years of translator training in Europe. – Allison Beeby, Doris Ensinger & Marisa Presas (toim.), *Investigating translation* s. 13–26. Amsterdam: John Benjamins.
- NORDLUND, TARU 2018: Kääntäjien kirjeenvaihto, suomentamisen normit ja kieli-ideologiat 1800-luvun lopun Suomessa. – *Virittäjä* 122 (4) s. 561–585.
- PALOPOSKI, OUTI 2004: Suomennoskirjallisuus 1800-luvun alkupuolella. – Katja Huumo, Lea Laitinen & Outi Paloposki (toim.), *Yhteistä kieltä tekemässä. Näkökulmia suomen kirjakielen kehitykseen 1800-luvulla* s. 41–72. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 979. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2011: Domestication and foreignization. – Yves Gambier & Luc van Doorslaer (toim.), *Handbook of translation studies. Volume 2* s. 40–42. Amsterdam: John Benjamins.
- PITKÄNEN-HEIKKILÄ, KAARINA 2010: Suomentaja normien ylläpitäjänä ja rakentajana. Johan Bäckvall ja Topeliuksen *Luonnon-kirjan* suomennosprosessi. – Sirkka Saarinen, Kirsti Siitonen & Tanja Vaittinen (toim.), *Sanoista kirjakieliin* s. 81–95. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 259. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- 2013: Tietokirjojen suomentajat terminologian kehittäjinä ja vakiinnuttajina. – H. K. Riikonen & Outi Paloposki (toim.), *Suomennetun tietokirjallisuuden historia 1800-luvulta nykypäivään* s. 66–82. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- REISS, KATHARINA – VERMEER, HANS J. 1986: *Mitä kääntäminen on. Teoriaa ja käytäntöä*. [Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie, 1984.] Lyhentäen suomentanut Pauli Roinila. Helsinki: Gaudeamus.
- REPONEN, MAIJA-LIISA 2017: *Ljudmila Ulitskajan novellin Sonetška käännöstä edeltävä teksti- ja metafora-analyysi*. Venäjän kielen ja kääntämisen pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20170922> (6.8.2021).
- SAINIO, ARI 2006: Oikeus kelpo tarinoihin. – Leealaura Leskelä & Hannu Virtanen (toim.), *Toisin sanoen. Selkokielen historiaa ja käytäntöä* s. 131–154. Helsinki: Opike.
- SATOKANGAS, HENRI 2021: Termien selittämisen toimintokuviot merentutkimusta yleis-tajuistavassa tietokirjassa. – *Virittäjä* 125 (1) s. 64–91. <https://doi.org/10.23982/vir.86998>.
- SCHÄFFNER, CHRISTINA 1997: From 'good' to 'functionally appropriate': Assessing translation quality. – *Current Issues in Language and Society* 4 (1) s. 1–5.
- Selkokielen toimenpideohjelma. Selkokielen edistäminen Suomessa vuosina 2019–2022*. Espoo: Kehitysvammaliitto 2019. <https://selkokeskus.fi/wp-content/uploads/2019/02/Selkokielen-toimenpideohjelma-2019.pdf> (16.9.2022).
- Selkomittari 2018 = *Selkeästi kaikille selkomittari*. Helsinki: Selkokeskus 2018. https://selkokeskus.fi/wp-content/uploads/2018/10/SELKOMITTARI_2018_11.10.18.pdf (5.8.2021).
- Selkomittari 2022 = *Selkeästi kaikille selkomittari*. 2.o. Helsinki: Selkokeskus 2022. <https://selkokeskus.fi/wp-content/uploads/2022/04/Selkokielen-mittari-2.o.pdf> (8.9.2022).
- SUOJANEN, TYTTI – KOSKINEN, KAISA – TUOMINEN, TIINA 2012: *Käyttäjakeskeinen kääntäminen*. Tampere Studies in Language, Translation and Literature, Series B1. Tampere: Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-8839-9>.

- TIITTULA, LIISA – KOLEHMAINEN, LEENA 2020: Käännöstiede ja sen menetelmät. – Milla Luodonpää-Manni, Markus Hamunen, Reetta Konstenius, Matti Miestamo, Urpo Nikanne & Kaius Sinnemäki (toim.), *Kielentutkimuksen menetelmiä I–IV* s. 942–983. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1457. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- TOURY, GIDEON 1985: A rationale for descriptive translation studies. – Theo Hermans (toim.), *The manipulation of literature. Studies in literary translation* s. 16–41. London: Croom Helm.
- ULITSKAJA, LJUDMILA 2007: *Sonetska*. Moskva: Eksmo.
- ULRYCH, MARGHERITA 2009: Translation and editing as mediated discourse. Focus on the recipient. – Rodica Dimitriu & Miriam Shlesinger (toim.), *Translators and their readers. In homage to Eugene A. Nida* s. 219–234. Bruxelles: Les Éditions du Hazard.
- VEHMAS-LEHTO, INKERI 2010: Termit kääntäjän näkökulmasta. – Niina Nissilä & Nestori Siponkoski (toim.), *Kieli ja tunteet. Käännösteoria, ammattikielet ja monikielisyys* s. 361–372. Vaasan yliopiston käännösteorian, ammattikielten ja monikielisyiden tutkijaryhmän julkaisut 37. Vaasa: Vaasan yliopisto. http://www.vakki.net/publications/2010/VAKKI2010_Vehmas-Lehto.pdf (20.9.2022).
- VINNI, IRJA – SAINIO, ARI 2000: Tutkielmia selkokielestä. – Ari Sainio (toim.), *Teksti, joka rakastaa lukijaansa. Kirjoituksia selkokielestä* s. 76–102. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.
- VIRTANEN, HANNU 2009: *Selkokielen käsikirja*. Helsinki: Opika.
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2008: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisten kirjallisuuksien laitos. <https://kaino.kotus.fi/visk/etusivu.php> (16.9.2022).
- ZETHSEN, KAREN KORNING 2009: Intralingual translation. An attempt at description. – *Meta* 54 (4) s. 795–812.

Easy Language adaptation in the light of translation strategies: findings from translator training

The present article approaches translation students' Easy Language adaptations from a translation-strategic viewpoint. It also charts the commonalities between translation and Easy Language adaptation and examines to what extent adaptation can be conceived as a type of intralingual translation. It asks whether translator education can offer a potential context for learning how to adapt texts as well as how the interface between translating and Easy Language adaptation could be employed here.

The research material comes from a teaching experiment carried out by the authors at the University of Helsinki during the academic years 2019–2021. The premise of this experiment was that the participating students already had the good preliminary skills required to produce Easy Language adaptations, since in their interlingual translation exercises they had already learnt how to modify texts to meet the needs of a new readership and to evaluate the functionality of their texts with respect to relevant textual purposes. During the experiment, the students adapted non-fiction, journalistic texts, and fiction, and wrote reflective process-related commentaries.

As to the theoretical and methodological framework, the article draws on translation studies and Easy Language research. The analysis concentrates on how the students employed pragmatic translation strategies (omission, addition, explicitness changes) in their adaptations. Focus is also placed on the student commentaries, particularly on arguing for diverse solutions, evaluating one's adaptations and on the challenges posed by adapting.

The analysis demonstrates that skills acquired within translator training can be transferred to Easy Language adaptation: pragmatic translation strategies can be applied as adaptation strategies and were applied in a versatile and genre-oriented manner. The students also used parallel texts and employed paraphrasing techniques. One particular problem, the students found, was insufficient knowledge of the target group. Here, feedback from experts by experience could provide a solution.

Translator training appears to offer a potential solution for training future adapters. This is because it produces the skills central to Easy Language adaptations: consideration of the needs of readers and the ability to pinpoint information that is essential for this new readership.

Selkomukauttaminen käännösstrategioiden valossa: havaintoja kääntäjänkoulutuksesta

Tässä artikkelissa tarkastellaan kääntäjäopiskelijoiden selkomukautuksia käännösstrategioiden valossa. Artikkelissa kartoitetaan kääntämisen ja selkomukauttamisen yhteisiä piirteitä ja pohditaan, voidaanko selkomukauttamista tarkastella kielen-sisäisenä kääntämisenä. Samalla pohditaan kääntäjänkoulutuksen sopivuutta selkomukauttajien mahdolliseksi koulutusväyläksi ja kääntämisen ja selkomukauttamisen rajapinnan hyödynnettävyyttä siinä.

Aineisto on koostettu Helsingin yliopistossa lukuvuosina 2019–2021 toteutetussa opetuskokeilussa. Kokeilun lähtökohtana on ollut ajatus, että kääntäjäopiskelijoilla on hyvät esivalmiudet selkomukauttamiseen, sillä käännöstehtävissään he ovat tottuneet muokkaamaan tekstejä uudelle vastaanottajakunnalle sopiviksi ja arvioimaan tekstin toimivuutta käyttötarkoitukseensa. Opetuskokeilussa opiskelijat selkomukauttivat tietokirjallisuutta, uutistekstejä ja kaunokirjallisuutta ja kirjoittivat mukautusprosessistaan reflektioivia työselosteita.

Teoreettiselta ja metodiselta viitekehykseltään artikkeli nojaa niin käännöstieteeseen kuin selkokielen tutkimukseen. Analyysissa keskitytään opiskelijoiden selkomukautuksissaan käyttämiin pragmaattisiin käännösstrategioihin eli poistoihin, lisäykseen ja eksplisiittisyyden asteen muutoksiin. Kohteena ovat myös opiskelijoiden ratkaisujen perustelut, omien tuotosten arviointi sekä mukauttamisen asettamat haasteet.

Analyysi osoittaa, että kääntäjäopinnoissa omaksutut taidot ovat siirrettävissä selkomukauttamisen kontekstiin: pragmaattiset käännösstrategiat sopivat myös selkomukauttamisen strategioiksi, ja niitä käytettiin monipuolisesti ja genrekohtaisesti eri tavoin. Opiskelijat myös hyödynsivät rinnakkaistekstejä ja sovelsivat referointitekniikkaa. Ongelmalliseksi osoittautui työselosteiden mukaan kuitenkin riittämätön kohderyhmätuntemus, jossa auttaisivat yhteydet kokemusasiantuntijoihin. Kääntäjänkoulutus osoittautuu harkinnanarvoiseksi selkomukauttajien koulutusväyläksi, sillä koulutus tuottaa selkomukauttamisessa keskeisiä taitoja, kuten lukijan ja hänen tietotonsa huomioimisen ja uuden lukijakunnan kannalta olennaisen tiedon löytämisen.

Kirjoittajien yhteystiedot: etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Päivi Kuusi on käännöstieteen yliopistonlehtori Helsingin yliopistossa. Kaarina Pitkänen-Heikkilä on suomen kielen yliopistonlehtori Helsingin yliopistossa. Ritva Hartama-Heinonen on ruotsin kielen (kääntämisen ja tulkkauksen) yliopistonlehtori Helsingin yliopistossa. Leela Laura Leskelä on Selkokeskuksen kehittämisspäällikkö. Päivi Pasanen on käännöstieteen dosentti Helsingin yliopistossa. Juha Eskelinen on englannin kääntämisen yliopisto-opettaja Helsingin yliopistossa.